

PAROCHIEKERK SINT-DENIJS

BEHEERSPLAN

Arch&Teco
Architecture+Planning

© Arch & Teco Group

De inhoud van deze nota behoort toe aan Arch & Teco Group en wordt beschermd door het Belgisch en internationaal recht betreffende de auteursrechten en meer algemeen, het intellectuele eigendomsrecht.

Elke kopie, aanpassing of mededeling aan het publiek van het geheel of een deel van deze inhoud is verboden, tenzij Arch & Teco Group daartoe uitdrukkelijk en voorafgaand schriftelijk akkoord heeft gegeven. Ieder niet-toegelaten gebruik kan leiden tot burgerlijke en strafrechtelijke vervolging.

Betreft: BEHEERSPLAN beschermd monument Parochiekerk Sint-Denijs

Ligging: Kalkendorp zonder nummer, 9270 Kalken

Beschermingsbesluit: "Parochiekerk Sint-Denijs" te Kalken – MB 28/12/1936 nr. 38

Beheersplan opgemaakt door: Arch & Teco Architecture and Planning

Opdrachtgever: Gemeente Kalken

Datum ter goedkeuring ingediend:/...../2018

INHOUDSTAFEL

1	IDENTIFICATIE EN AFBAKENING VAN HET BEOOGDE GEBIED	6
1.1	DOEL EN AANLEIDING OPMAAK VAN HET BEHEERSPLAN	6
1.2	AFBAKENING VAN HET PROJECTGEBIED	6
1.3	EIGENDOMSSITUATIE	7
1.4	HET PROJECTGEBIED IN ZIJN CONTEXT	7
1.5	JURIDISCHE TOESTAND	8
2	HISTORISCHE NOTA	9
2.1	ARCHIVALISCH ONDERZOEK	9
2.1.1	GERAADPLEEGDE BRONNEN	9
2.1.2	RESULTATEN ICONOGRAFISCH ONDERZOEK	9
2.2	BOUWGESCHIEDENIS	9
2.2.1	HISTORISCHE SITUERING	9
2.2.2	BOUWGESCHIEDENIS, BOUWSPOREN EN STIJLANALYSE	10
3	INVENTARIS VAN DE ERFGOEDELEMENTEN – HUIDIGE TOESTAND	14
3.1	ALGEMENE BESCHRIJVING/TYPERING	14
3.2	PLANNEN EN FOTO'S BESTAANDE TOESTAND	14
3.2.1	PLANNEN BESTAANDE TOESTAND	14
3.2.2	FOTO'S BESTAANDE TOESTAND	14
3.3	BESCHRIJVING ERFGOEDELEMENTEN	14
3.3.1	EXTERIEUR	14
3.3.2	INTERIEUR	17
3.4	CULTUURGOEDEREN	22
4	BESCHRIJVING VAN DE ERFGOEDWAARDEN	23
4.1	ALGEMENE BESCHRIJVING	23
4.1.1	ERFGOEDWAARDE BESCHERMINGSBESLUIT	23
4.1.2	AANVULLENDE ERFGOEDWAARDEN	23
4.2	ERFGOEDWAARDEN	23
4.3	SYNTHESEPLANNEN ERFGOEDWAARDEN	24
5	VISIE OP HET TOEKOMSTIG BEHEER	26
5.1	VISIE KERK	26
5.1.2	NEVENDOELSTELLING	26
6	BEHEERSMAATREGELEN	28

6.1	BEHEERSMAATREGELEN	28
6.2	LIJST WERKZAAMHEDEN	28
7	MANIER EN TIJDSTIP VAN OPVOLGING	29
7.1	OPVOLGING VAN DE DOELSTELLINGEN	29
7.2	EVALUATIE	29
8	BIJLAGEN	30

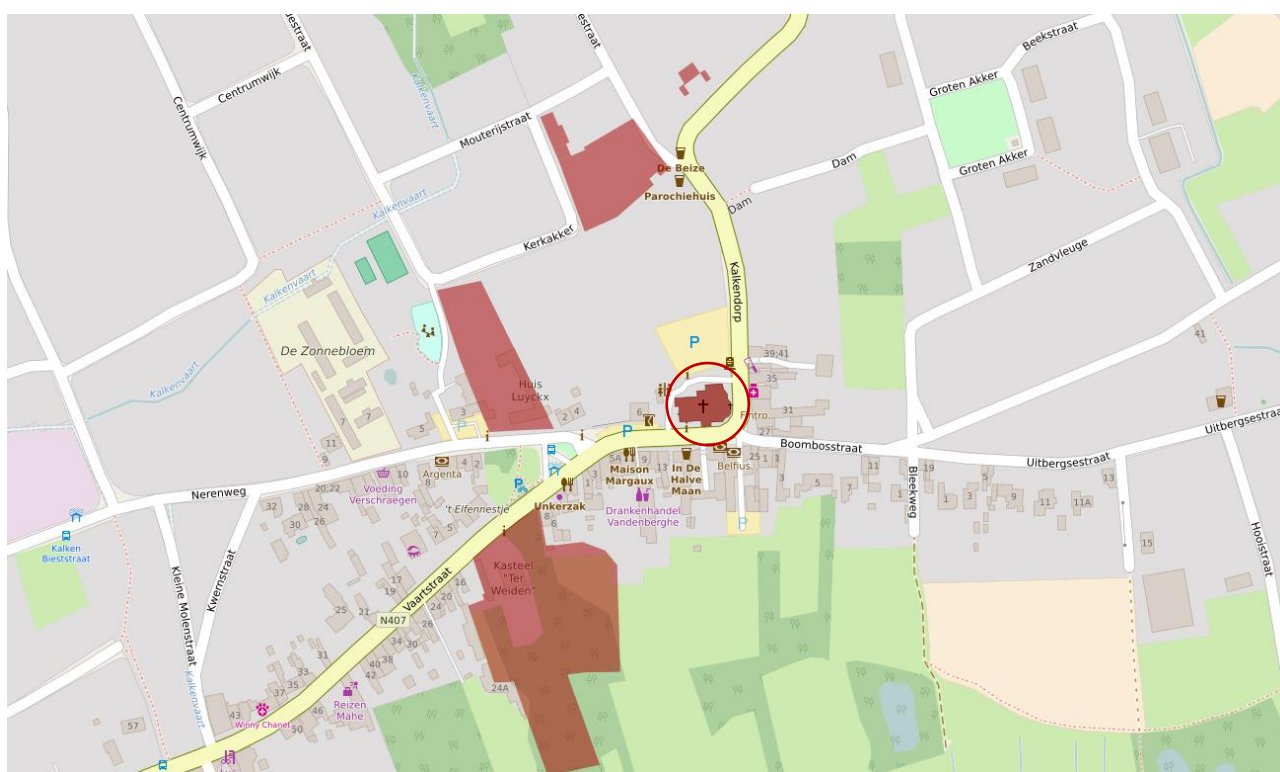
1 IDENTIFICATIE EN AFBAKENING VAN HET BEOOGDE GEBIED

1.1 DOEL EN AANLEIDING OPMAAK VAN HET BEHEERSPLAN

Dit beheersplan wordt opgemaakt naar aanleiding van de noodzakelijke instandhoudingswerken ter conservering van de Parochiekerk Sint-Denijs. De kerk valt tot in de 12^e eeuw terug te herleiden en kent talloze uitbreidingen en verbouwingen. Het doel van dit beheersplan is om onderhouds- en restauratiewerken ter behoud van de waardevolle erfgoedelementen op te lijsten, zodat aan de hand hiervan een fasering opgesteld kan worden voor de komende 20 jaar.

1.2 AFBAKENING VAN HET PROJECTGEBIED

Het beheersplan wordt opgemaakt voor Parochiekerk Sint-Denijs te Kalken, beschermd volgens onderstaand beschermingsbesluit (Afb. 1). De kerk en zijn omgeving staan op de lijst van bouwkundig erfgoed, evenals de bergplaats van de parochiekerk St.-Denijs en het oorlogsmonument, die zich op hetzelfde perceel bevinden.

Afb. 1: Situering parochiekerk Sint-Denijs in rode cirkel (LEGENDE: rood = beschermde monumenten)

Kadasterplan: zie bijlage 1B

Kadastrale identiteit	Laarne, Afd. 2, Kalken, sectie D, 0516/00B000
Bescherming als Monument MB 28/12/1936	"Parochiekerk Sint-Denijs" te Kalken

Afb. 3 t/m 5, met de klok mee: noordzijde, (noord)oostzijde en vooraanzicht (zuidwestelijke zijde) van de parochiekerk Sint-Denijs te Kalken

1.5 JURIDISCHE TOESTAND

- Gewestplan 'Gentse en Kanaalzone': de kerk is gelegen in een woongebied met culturele, historische en/of esthetische waarde
- De kerk is opgenomen in RUP Dorpskern Kalken
- De site is gelegen binnen de contouren van het BPA2 (MB01/02/1974).
- In Provinciaal RUP wordt Kalken geselecteerd als hoofddorp.
- In het Gemeentelijk RUP Laarne valt de site in de bebouwde ruimte en is gekenmerkt als herinrichting van het publieke domein (verhogen verkeersveiligheid en landschappelijke kwaliteit).

2 HISTORISCHE NOTA

2.1 ARCHIVALISCH ONDERZOEK

2.1.1 GERAADPLEEGDE BRONNEN

LITERATUUR

- o Het beschermings- en beheerdossier ter inzage bij de Provinciale Erfgoeddienst
- o R. Janssens, Historische nota, [onuitgegeven] 2012.
- o <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/58141>
- o Eugene Bogaert en André Van De Sompel, *Kalken van de Franse Revolutie tot de gemeentefusie met Laarne*, 1997
- o Frans Duquet, *Zo was Kalken*, 1982.
- o Eric Balthau, *Bouwwerken aan de kerk van Kalken in 1497*, in: *Castellum* 29 (2012) 3, 49-55.
- o André Van De Sompel, *Geslaagde restauraties te Laarne en Kalken*, in: *Castellum* 29 (2012) 3, 2012, 20-22.
- o Lieven Hanselaer, 'Een dakconstructie met houten tongewelf boven het schip van de Sint-Denijskerk te Kalken', in: *Vruchten van het platteland 10 (hout):2005*, 20-33.
- o Davidsfonds Kalken, *Kalken. Kerk en kunstschaten*, 1960.
- o Jacobus Maestertius (Jozef Dauwe), *Beschryvinge vande stadt ende landt van Dendermonde, Anastatische herdruk, aangevuld met de tekeningen uit het Van Hulthemexemplaar*, 1994 (1646).

AFBEELDINGEN

- o Online Beeldbank Westflandrica: <https://west-vlaanderen.mediahaven.com/westflandrica/>
- o Delcampe: <https://www.delcampe.net>

PLANNEN & KAARTEN:

- o Historische en recente plannen: www.geopunt.be en www.geo.onroenderfgoed.be en <http://www.cartesius.be/CartesiusPortal/>
- o Luchtfoto's: www.geo.onroenderfgoed.be
- o Straatzichten: www.instantstreetview.com

2.1.2 RESULTATEN ICONOGRAFISCH ONDERZOEK

Bij dit onderzoek zijn diverse historische plannen en foto's verzameld die meer inzicht geven in de bouwevolutie van de site. Het belangrijkste beeld- en planmateriaal dat relevant is om de bouwgeschiedenis te duiden, is opgenomen als bijlage. De documenten werden zo veel mogelijk in chronologische volgorde gerangschikt. *In onderstaande tekst wordt verwezen naar de kaarten, plannen en afbeeldingen in de bijlage 2A.*

2.2 BOUWGESCHIEDENIS

2.2.1 HISTORISCHE SITUERING

De kerk is gelegen in de dorpskern, op de kruising van de weg die enerzijds Wetteren met Kalken verbond en Gent met Aalst. De weg Wetteren – Kalkendorp – Uitbergendorp vormt zowat de noordelijke winterdijk van de Schelde. Dit betekent dat Kalkendorp (de bewoonde delen van Vaartstraat, Kalkendorp, Boombosstraat en Uitbergsestraat steeds van overstromingen vanuit de Schelde gevrijwaard bleef.¹

De *in bijlage 2A* afgebeelde historische kaarten tonen in beperkte mate de evolutie van de context en het gebouw aan.

¹<https://www.laarne.be/website/11783-www/version/default/part/AttachmentData/data/Toelichtingsnota.pdf> , p.7

Kaart 1 (Benthuy, tussen 1701-1800) is de oudste kaart waarop de kerk staat afgebeeld. Hierop werden enkel de meest belangrijke gebouwen weergegeven en aangeduid in rood, waaronder de St.-Denijskerk (de gebruikte kleuren zeggen louter iets over de status van het gebouw, niet over het materiaal). Het gebouw wordt als een basilicale kruiskerk afgebeeld gezien vanuit het noorden. Een middenbeuk en zijbeuk die de gehele noordelijke zijde lijkt te flankeren zijn te zien; alsook een koor en een licht uitspringende dwarsbeuk aan de noordelijke kant. De site wordt ten westen geflankeerd door een gebouwen. Dit is waarschijnlijk (o.a.) de oude sacristie.

Kaart 2 (Benthuy, 1754-56) is van dezelfde hand als kaart 1 maar is iets later gemaakt. Dit maal is de kerk vanuit het westen getekend. Op de kaart is duidelijk te zien dat de kerk een rechthoekig grondplan heeft waarvan de zadeldaken van de zijbeuken hoger zijn opgetrokken dan de middenbeuk. De kenmerkende veelhoekige kerktoeren is evenzo waarneembaar en vormt op deze kaart het uiterst oostelijk punt van het gebouw. Aangezien op deze kaart geen doopkapel waarneembaar is en ook de westgevel van de middenbeuk niet verhoogd is, zou dit een weergave zijn van de situatie vóór 1633.

Kaart 3 (Ferraris, 1771-78): in vergelijking met de vorige kaart is op te maken dat de kerk uitbreidingen heeft aan de noord- en zuidzijde van het gebouw. Het gebouw heeft een plattegrond van een kruiskerk. Ook lijkt er een uitbouw aan de voorzijde (westzijde) te zijn geplaatst. Verder is op deze kaart te zien dat er een kerkhof om de kerk ligt. Ten westen van de kerk staat nog steeds een groot gebouw, vermoedelijk de oude sacristie.

Kaart 4 (Atlas der Buurtwegen, 1841) toont de kerk in de 19^e eeuw met aan de noordzijde een aanbouw.

Kaart 5 (Popp, 1842-79) iets later in de 19^e eeuw zijn er geen veranderingen aan de kerk te bespeuren. Wel is te zien dat het gebouw dat ten westen van de kerk stond (grotendeels) afgebroken werd. Hiervoor in de plaats kwam de (huidige) pastorie (1845).

Recente luchtfoto: In de huidige situatie is op te merken dat de ruimte omheen de kerk en de kerk zelf vrijwel onveranderd zijn gebleven. Er zijn geen gebouwen bij geplaatst tussen de pastorie en de kerk. De kerk zelf heeft in vergelijking met de vorige kaart in de tussentijd aan de noordzijde een aanbouw gekregen.

2.2.2 BOUWGESCHIEDENIS, BOUWSPOREN EN STIJLANALYSE²

DE OUDSTE KERK: 1100-1500

Algemene bouwgeschiedenis (plan 1)³

Het "altare" van Kalken en het patronaatsrecht behoorde toe aan de abdij van Saint-Nicolas-au-Bois (Frankrijk) evenals de altaren van onder meer Heusden, Laarne, Wetteren die begin van de 12^e eeuw aan de abdij geschonken werden. De kerk behoort tot de oudste nog bestaande godshuizen in Vlaanderen.⁴

Het eerste gebouw zou een preromaans of romaans kerkje zijn van de 12^e eeuw. Lindanus vermeldt in 1612 dat circa 1400 de kerk naar het westen vergroot werd door Zeger van Kalken. Op basis van de voorhanden zijnde gegevens kan de bouw van de huidige middenbeuk gedateerd worden rond het jaar 1433.⁵ Datzelfde jaar werden twee lage beuken bijgebouwd die doorliepen tot aan de kapellen. Beide beuken hadden aan de westelijke zijde een ingang.

Bouwsporen & stijlanalyse

Van de periode vóór 1433 werden tijdens graafwerken in de kerk funderingsmuren van een rechthoekig gebouw terug gevonden ter hoogte van het huidige schip.

Mogelijk dateert de nog bestaande toren uit de bouwcampagne van omstreeks 1400. Stijlkenmerken uit die romaanse periode zijn o.a. het gebruik van natuursteen voor de achthoekige toren en de rondboogopeningen.

² Onderstaande tekst is grotendeels gebaseerd op de tekst van AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2017: Parochiekerk Sint-Denijs [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/58141>

³ Plan door Arch. Rudiger Janssens, 1998. Bewerkt om bouwevolutie te duiden.

⁴ Gemeente Laarne. Ontstaan, toerisme, bezienswaardigheden, gastronomie

⁵ Hanselaer, (2005), p.33.

DE BOUW VAN DE HUIDIGE KERK: 1500-1700

Algemene bouwgeschiedenis (plan 2)

Volgens de literatuur vonden er in 1530-1531 verschillende verbouwingen en vernieuwingen plaats.⁶ Jacobus Maestertius schrijft in 1646 dat het koor in 1531 werd gebouwd.⁷ In 1553 werd het OLV-zijkoor toegevoegd. De kerk had dan vermoedelijk de vorm van een basilicale kruiskerk met drie traveeën, kruisingstoren en hoogkoor, met rechts aansluitend een flankeertorentje. Funderingen hiervan werden teruggevonden bij opgravingen. Bij het bisschoppelijke bezoek in 1575 werden twee zijkapellen vermeld, een toegewijd aan Sint-Anna en een aan Sint-Maurus. De kerk werd tussen 1587 en 1596 hersteld na de beeldenstorm. Volgens kerkrekeningen en een bewaarde jaarsteen werd de noordelijke transeptarm vergroot in 1609. Volgens literatuur werd de vloer vernieuwd in 1615 waarbij de grondvesten van de oorspronkelijke kerk ontdekt werden. Het grootste deel van de kerk zou overweld zijn in 1619. Volgens een bewaard contract werd de kruising in 1619 overweld door Fr. Sanders, metser uit Gent. Het oorspronkelijke houten spitstongewelf bleef bewaard boven het stenen gewelf van het schip. In 1633 werd tegen de intussen verbrede noordelijke beuk, aanleunend tegen de westgevel, een doopkapel gebouwd (zie de nu verweerde jaarsteen tussen bovenvensters). De gedichte rondboogvormige bovenlichten met Y-tracering als gevolg van deze verbreding zijn boven het stenen gewelf bewaard. Het zuidelijke transept zou gebouwd zijn in 1634-35. Ook de benedenverdieping van de oude sacristie, aanleunend tegen het noord- en hoogkoor stamt vermoedelijk uit deze periode. In het testament van pastoor Jan Van der Zijpe, van 15 juli 1645, legde hij een grote som voor het bouwen van het derde koor. Aannemer G. Waesberghe werd in 1654 betaald voor het bouwen van "de nieuwercke van de kercke van Calckene". De deur van het hoofdportaal is op de makelaar gedateerd "1668".

Bouwsporen & stijlanalyse

Het huidige hoogkoor is een zandstenen (Gobertange) constructie met drieszijdige sluiting, steunberen en gotische vensters met zandstenen maaswerk. De zijkoren hebben laatgotische netgewelven.

In de sluiting van het noordelijk zijkoor zijn een paar gotische vensters bewaard, verborgen door de aangebouwde sacristie.

De noordelijke kruisbeukarm werd, volgens de datumsteen, in 1609 opgetrokken. Het venster was spitsvormig zoals aan de restanten van de zandstenen kadering af te lezen valt. In de bakstenen muren zijn enkele metselaarstekens - ruitmotieven van geglazuurde stenen - ingewerkt.

Rond deze tijd werd de noordelijke zijbeuk vergroot en kreeg evenzo gotische vensters zoals aan de restanten van de zandstenen kadering af te lezen valt.

De trappentoren aan de noordelijke dwarsbeuk werd iets later aangebracht. Aan de gevel valt de originele breedte namelijk af te lezen aan de zandstenen (oorspronkelijke) hoekafsluiting waartegen in baksteen de aanbouw is geplaatst. Deze aanbouw werd in elk geval vóór 1677 gerealiseerd aangezien Constatijn Huygens dit gebouw dan op papier zet.

Op zijn tekening is ook de doopkapel weergegeven waar de aanbouw de datumsteen '1633' draagt. Te zien is dat er vroeger een kleiner rondboogvenster in de doopkapel zat die ofwel vervangen is door een groter exemplaar of is dicht gemaakt. Op de tekening is ook nog het venster in de trappenhal van het zuidertransept te zien. Heden ten dage is enkel de zandstenen omlijsting zichtbaar en is het venster zelf ingevuld met bakstenen.

⁶ Balthau (2012), p. 51.

⁷ Maestertius (1646), p. 152.

De westgevel van de middenbeuk wordt ook rond 1633 verhoogd in dezelfde steensoort als de doopkapel (Balegemse zandsteen). Op de kaart van Benthuis (bijlage 2A, af. 8) staat de kerk nog afgebeeld met de daken van de zijbeuken hoger dan die van de middenbeuk en beeldt dus de situatie vóór de verhoging uit.

De buitendeur vermeldt 1668 (maar werd vernieuwd in 1959).

TRANSFORMATIES SINDS 1700

Algemene bouwgeschiedenis (plan 3 en 4)

In 1710 werden gewelven aangebracht in het schip en was de houten dakconstructie niet meer zichtbaar. In 1787 werd een inventaris opgemaakt van alle kerkelijke goederen in Kalken. De onroerende goederen van de pastorie bestonden enerzijds uit een pastoriehuis met hof, boomgaard en land in het dorp.

Tijdens de Franse Revolutie werd de kerk in 1795 in brand gestoken. De Kalkenaren sloegen er gelukkig in de kerk tijdig te blussen.⁸ Alsnog kwam de kerk gehavend uit de strijd. In 1802 wordt vermeld dat ze in slechte staat verkeert waarbij het dak en de vensters aan herstelling toe zijn.⁹

In de loop van de 18de eeuw worden de zuidgevel en verschillende andere delen van de kerk grondig verbouwd. Van het einde van de 18de eeuw dateert de eerder classicistisch geïnspireerde interieuraanpassing. In 1827 werden bijvoorbeeld de nieuwe communiebanken in de zijgangen van de kerk gemaakt door Weeraar Cremers. In 1828 werd de kerk gewit en geverfd.¹⁰

In 1845 wordt de zuiderbergplaats herbouwd, in 1853 het Sint-Anna-altaar geschilderd en in 1854 komt de arduinen kerkdeuromlijsting er. Ook worden in 1860 alle vensters en ruiten van de zuidkant gekuist en gerepareerd. Tenslotte wordt in 1862 een nieuwe sacristie aan de noordzijde gebouwd en werd de marmeren vloer herlegd.

In 1868 wordt de middenbeuk geschilderd, in 1872 de kerk en het koor. Zeer waarschijnlijk gebeurt dit in neogotische stijl zoals op de foto's van het KIK uit 1944 te zien is (bijlage 2B, plan 4).

De marmeren plinten van de pilaren werden in 1875 geplaatst. Het doksaal werd in 1894 ondersteund met twee ijzeren gegoten kolommen. Rond deze tijd werd ook de toren hersteld en werden de ramen aan de noordzijde vervangen door segmentbogige vensters.

Oorspronkelijk lag het kerkhof rond de kerk. In het vierde kwart van de 19de eeuw kreeg het kerkhof een nieuwe locatie ten noorden van de kerk en ten westen van de kantschool.

Bouwsporen & stijlanalyse

Vanaf de zolder zijn de gewelven te zien alsook zichtbare plekken op de bakstenen muren waar vroeger het houten dak van het schip zat. De kaart van Benthuis (kaart 1) met het lagere dak boven het middenschip bewijst ook de later aangebrachte gewelven in het schip.

Rond de ramen aan de noordkant is duidelijk te zien aan de zandstenen restanten dat de ramen verkleind en vervangen werden door de huidige, classicistische modellen. De vroegere spitsboogvensters zijn nog afleesbaar in de negblokken. Gezien de soort bakstenen lijken de kleinere vensters in het noordertransept rond diezelfde tijd te zijn opgevuld.

De zuidelijke zijbeuk heeft een vroegere 18e eeuwse barokke klokgevel.

⁸ Eugene Bogaert en André Van De Sompel (1997), 454.

⁹ Idem, 457.

¹⁰ Idem, 472-474.

De aanbouw van de zuiderbergplaats en de nieuwe sacristie zijn na vergelijking van de kaarten van Ferraris (Kaart 3) en de Atlas der Buurtwegen (kaart 4) af te lezen.

RESTAURATIES

Algemene bouwgeschiedenis (plan 5)

In 1902 werden de glas-in-loodramen van het hoogkoor gerestaureerd.

In 1920 was er een ontploffing in Kwatrecht waarbij de kerkvensters beschadigd werden. Tussen 1923-28 werden 12 nieuwe kerkvensters geschonken, gemaakt door de Gentse glasschilder Ganton. De 2 glas-in-loodvensters in de doopkapel werden in 1932-1936 ingebracht.

Na de Tweede Wereldoorlog herstelde men het dak. In 1960 werden het koor en de kruisbeuk hersteld en in 1969-70 vond een volledige restauratie van de kerk plaats. Hierbij werd de schuin geplaatste baksteenmetselwerk tegen de zuid- en westgevels weggebroken en het slecht metselwerk vervangen. De plint in witte steen werd vervangen door Balegemse steen en de vensterramen in de berging werden verwijderd. Aan het interieur vonden werken plaats tegen het vocht op de muren en zuilen. Hiervoor werd de marmerbekleding van de zuilen afgenomen en gereinigd. Verder werden de muren nieuw bezet en gewit. Mogelijks werden hierbij de neogotische schilderijen overschilderd. De kruisbeuk en zijbeuken kregen dan nieuwe lambrisering in evenbeeld van de zijkapellen.

Het pleisterwerk van de kerk wordt tijdens de laatste binnenrestauratiewerkzaamheden (rond 1981) hersteld, waarbij slechts fragmentarische delen van oude pleisterwerk binnen de kerk bewaard bleven.

In 1993 worden de glas-in-loodramen van de doopkapel gerestaureerd.

In 1996-97 wordt een algemene buitenrestauratie doorgevoerd. Hierbij worden de raammonelen van het koor, het dak ter hoogte van het koorraam en de glasramen gerestaureerd en het Sint-Denijsaltaar verankerd. Daarnaast vinden er werken plaats tegen opstijgend vocht. Van de toren worden de buitenste natuursteenblokken grotendeels vervangen vanwege slecht metselwerk. De originele Balegemse steen kon gedeeltelijk herbruikt worden.¹¹

In 2012 vindt de laatste binnenrestauratie plaats. Onder toezicht van architect Rudiger Janssens uit Gentbrugge wordt de restauratie uitgevoerd door Gebroeders Van Baeveghem bvba uit Merelbeke (elektrische installaties), Mortelmans NV uit Wilrijk (restauratie glasramen) en De Witte bvba uit Sint-Niklaas (schilderwerken en interieur).¹²

Bouwsporen & stijlanalyse

De marmerbekleding van de zuilen zijn zeer gepolijst en steken daardoor fel af tegen de rest van het interieur in de benedenkerk.

De glas-in-loodramen zijn uitgevoerd in neo-gotische stijl. Veelal zijn de composities opgesteld als een omkaderd medaillon met daarin telkens een vertelling van een heilige of Jezus Christus.

De vloer in de benedenkerk is bij de restauratie in 2012 op bepaalde plaatsen zichtbaar vervangen door nieuwe tegels in evenbeeld van de originelen (de nieuwe tegels zijn vlakker en egaler van kleur).

¹¹ 'Onze kerk is een historisch pareltje', in: *Thuiskrant*, dinsdag 27 mei 1997.

¹² Van De Sompel (2012), 20-22.

3 INVENTARIS VAN DE ERFGOEDELEMENTEN – HUIDIGE TOESTAND

3.1 ALGEMENE BESCHRIJVING/TYPERING

De kerk bestaat momenteel uit een middenbeuk (oost-west georiënteerd) met twee zijbeuken (noord en zuid), een viering met vieringstoren, twee dwarsbeuken uitlopend in twee zijkapellen (de St. Sebastiaankapel aan de zuidzijde en de St. Anna-kapel aan de noordzijde) en een koor met twee flankerende koorkapellen (de St. Denijskapel aan de zuidzijde en de O.L.Vrouw-kapel aan de noordzijde) in het verlengde van de zijbeuken.

Achter de noordelijke zijbeuk (aan de noord-westzijde) bevindt zich een licht verhoogde doopkapel, waaronder een kelder en waarboven een ruimte die toegang geeft tot de hoogzaal. Aan de noord-westzijde (achter de O.L.Vrouwkapel en het koor) bevinden zich een reeks nevenlokalen gaande van een zij-inkom met sanitair, een stookplaats voor de verwarmingsinstallatie, de sacristie, een tweede sacristie achter het koor met de zogenaamde kaarsenberging en een trap naar de verdieping waar het archief gevestigd is. Aan de zuid-oostzijde bevindt zich een aanbouw van twee bergingen.

3.2 PLANNEN EN FOTO'S BESTAANDE TOESTAND

3.2.1 PLANNEN BESTAANDE TOESTAND

- o Zie bijlage 3A (sinds 1998 onveranderd)

3.2.2 FOTO'S BESTAANDE TOESTAND

- o Zie bijlage 3B: fotoreportage exterieur
- o Zie bijlage 3C: fotoreportage interieur

3.3 BESCHRIJVING ERFGOEDELEMENTEN

Hieronder wordt een systematische opsomming gemaakt van de nog aanwezige erfgoedelementen en hun bewaringstoestand. Dit werd grotendeels gebaseerd op de tekst van Agentschap Onroerend Erfgoed (<https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/58141>), het verslag van Monumentenwacht en eigen inspecties.

3.3.1 EXTERIEUR

Het exterieur is algemeen in vrij goede staat. Het geheel werd in 1996-97 gerestaureerd.

DAKEN (AFB. 1 & 2)

Algemeen: Leien zadeldaken van verschillende hoogtes op koren, transeptarmen en zuidelijke zijbeuk af. De dakconstructies boven het schip, het koor, het noordelijke zijkoor en het noordelijk transept zijn nog grotendeels origineel. De kappen boven beide zijbeuken, zuidelijk koor en zuidtransept werden tijdens vorige restauratiecampagnes vervangen.

- Schip, zijbeuken, koor en transepten:
 - o Het schip en de noordelijke zijbeuk werden onder één zadeldak gebracht.
 - o de zuidelijke zijbeuk is apart onder een zadeldak gebracht
 - o De beide dwarsbeuken hebben ook elk een zadeldak
 - o het koor heeft evenzo een zadeldak met aan de koorkant een driezijdige afsluiting
- Bijgebouwen:
 - o Berging, oude sacristie en doopkapel onder lessenaarsdaken.

- De nieuwe sacristie is met drie parallelle schilddaken overdekt.
 - Het leien dak sluit aan bij het koordak.
- Kruisingstoren:
 - Toren met leibedekking met vrij stompe ingesnoerde achzijdige naaldspits met bekronend kruis en windhaan.

TOESTAND:

- de daken bevinden zich in het algemeen in goede toestand. De daken van de afsluitingen naast het koor (berging en doorgang naar de oude sacristie) zijn wel bemost en zitten onder de uitwerpselen van duiven.
- Op sommige plekken is de aanstrijkmortel van de nokken uitgevallen
- Van het dakluik aan de zuidkant van de middenbeuk is de koperbekleding op 2 hoeken gescheurd en de bovenregel ingerot
- Sporadisch leien ontbreken
- Er zijn geen genormeerde ladderhaken aanwezig.

GEVELS (AFB. 3 T/M 7)

- Noordelijke gevel:
 - Noordelijke rode bakstenen zijgevel gemarkeerd door grote ankers, met drie steekboogvormige omlijste natuurstenen vensters onder waterlijst en sporen van zandstenen negblokken van de vroegere spitsboogvensters; natuurstenen plint en aflijnende zandstenen daklijst.
 - Tegen de noordzijde aansluitende bakstenen sacristie van 1862, afgedekt door drie schilddaken.
 - Noordelijke transeptarm met bakstenen puntgevel met zandstenen hoekkettingen en een hoog steekboogvormig venster onder waterlijstje; erboven sporen van het vroegere spitsboogvenster en jaarsteen "1609".
 - Links en rechts van het venster aangebrachte metselaarstekens.
 - Gedicht vierkant omlijst zolderluik.
 - Rechts, korfboogdeur in zandstenen omlijsting van een vroeger portaal (later verhoogd onder aansluitend lessenaarsdak)
 - Aflijnende hoekkettingen en zijgevel met metselaarstekens; gelijkaardig gedicht korfboogdeurtje in rechter travee.
- Oostelijke gevel:
 - Hoog oprijzend Gobertangestenen middenkoor met vijfzijdige sluiting gestut door zware versneden steunberen.
 - Oorspronkelijk vijf hoge spitsboogvensters met drieledige gotische tracering, middelste venster en zijvenster aan de noord- en zuidzijde gedicht.
 - Tegen het blinde middenvenster bevindt zich een calvarie onder gebogen afdak op houten consoles met fraaie uitgesneden houten fries. Zoals op de foto's van het KIK is te zien werd na 1944 de beschildering van het kruisbeeld verwijderd (was eerst wit geschilderd) en werd een medaillon onder de voeten toegevoegd. Het afdak was eveneens ook in een lichte kleur geschilderd (momenteel is die rood). Tot slot stonden er bovenop de flankerende pilasters aan elke zijde een siervaas die na 1944 zijn verdwenen.
Een ijzeren hek tussen de met hardsteen bezette steunberen met Ionische pilasters, sluit de calvarie af. Volgens De Potter werd deze calvarie in 1861 gedeeltelijk herbouwd.
 - Noordelijk zijkoor van twee zandstenen traveeën met getoogde vensters gescheiden door een versneden steunbeer; de driezijdige sluiting zit verscholen achter de oude sacristie verhoogd met een bakstenen bovenverdieping met archiefruimte.
 - Een lage zandstenen ruimte onder lessenaarsdak vult de ruimte tussen de sacristie en de calvarie op.

- noordelijk zijkoor is uitgevoerd in Gobertangesteent
- Het iets lagere zuidelijke koor, opgetrokken uit bak- en zandsteen, heeft twee getoogde omlijste vensters en een blinde driezijdige sluiting.
- Een laag gebogen bakstenen volume met berging heeft twee vierkante getraliede venstertjes
- Zuidelijke gevel:
 - De zuidelijke gevel bestaat uit baksteen met zandstenen sierbanden en pilasters met zwaar geprofileerde kroonlijst en plint.
 - Zuidelijke zijgevel met steekboogvormige omlijste vensters tussen zandstenen pilasters.
 - Uit bakstenen opgebouwde zuidelijke transeptarm met klokgevelbekroning met voluutvormige vleugelstukken rustend op zandstenen hoekpilasters; omlijste oculus als zolderluik; groot omlijst steekboogvenster onder waterlijst.
- Westelijke gevel:
 - Asymmetrische westgevel met centrale hoge (Balegemse) zandstenen puntgevel met schouderstukken (enkel rechts behouden) en topstuk met stenen kruis, afgelijnd door versneden steunberen.
 - Centrale rondboogdeur in vlakke hardstenen omlijsting op neuten met geprofileerde imposten en sluitsteen, toegevoegd in 1854. Eikenhouten poort met 1668 gedateerde makelaar (gerestaureerd 1959).
 - Erboven, groot spitsboogvenster met driedelige gotische tracering, onder waterlijstje.
 - Voor de noordelijke zijbeuk gebouwde doopkapel van twee traveeën en twee bouwlagen boven een kelderverdieping, horizontaal gemarkeerd door twee omlopende waterlijsten, één onder de stompe spitsboogvormige benedenvensters, één die omloopt boven de bovenvensters.
 - Zuidelijke zijbeuk met vroeg 18de-eeuwse bak- en zandstenen klokgevel op hoge zandstenen plint en gemarkeerd door zandstenen platte banden die het blind steekboogvormige venster en het zolderluik in de geveltop aflijnen.
 - Begrenzende zandstenen pilaster op de rechter hoek.
- Kruisingstoren:
 - De zandstenen kruisingstoren uit Ledische zandsteen
 - Kruisingstoren met achzijdige klokkenkamer, per zijde voorzien van een rondboogvormig galmgat met afgeschuinde dagkanten, vier uurwerkplaten en een aflijnende getande fries onder de daklijst.
 - Overgang van vierkante basis naar achzijdige geleding door middel van afgeschuinde, met leien bezette driehoeken.

TOESTAND:

- aan de randen op de grond en bij de waterafvoerpijpen is groene aanslag vanwege opspattend water.
- De natuurstenen plint heeft aan de oppervlakte erosie en is ook op sommige onderdelen aan de onderzijde afgesleten.
- De Balegemse natuursteen is plaatselijk sterk verweerd.

SCHRIJNWERK (AFB. 8 & 9)

- Portaal westgevel
 - houten poort binnen arduinen rondboog
 - de makelaar van de buitendeur is 1668 gemerkt beeldt Sint Denijs en diamantkoppen af
 - deur werd grotendeels vernieuwd in 1959
 - bruin geschilderd
- Zijingang
 - Zuidertransept zit een houten deur binnen een zandstenen segmentbooglijst die rood is geschilderd
- Zolderluiken
 - Houten luiken bovenin zuidertransept en zijbeuken zijn rood geschilderd
- Toren
 - galmborden (1997) bedekt met leien

- Buitenschrijnwerk sacristie
 - Nieuwe sacristie bevat aan zuidelijke gevel 4 kruiskozijnen met segmentboog waarvan de vleugels telkens zijn opgedeeld in 8 glasvlakken en het bovenlicht in 2 glasvlakken. Aan de voorzijde gesloten door een smeedijzeren tralies en onder een hardstenen dorpel
 - Sacristie heeft aan de oostzijde bovenin 2 kozijnen met segmentboog opgedeeld in 4 glasvlakken en zandstenen dorpel
 - Sacristie heeft aan de oostzijde op het gelijkvloers 2 ramen met segmentboog met 6 glasvlakken en zandstenen dorpel

TOESTAND:

- één van de ruiten van de ramen van de sacristie aan de noordzijde is gebroken, de rest is in goede staat
- De galmborden zijn wat bevuild door duiven uitwerpselen
- De torenspits is moeilijk toegankelijk

3.3.2 INTERIEUR

Algemeen: Het classicistische interieur met overwelfde, wit geverfde ruimten en houten meubelen en lambrisering en natuurstenen afwerking werd in 2012 in zijn geheel gerestaureerd en het interieur is zodoende in uitzonderlijk goede toestand. Enkel de altaren zijn niet onder handen genomen en wachten op de premie voor het zogenaamde dossier 'Polychromie' o.l.v. architect R. Janssens.

PLAFONDS

- Benedenkerk (Afb. 1)
 - Overwelling met wit gepleisterde kruisribgewelven; brede vlakke ribben met versierde sleutels, in de zijmuren rustend op versierde consoles. Kruisriboverwelling met centraal O-klokkengat.
- Koor (Afb. 3)
 - Wit gepleisterde kruisribgewelven met fijne geprofileerde ribben.
- O.L.Vrouwkapel (Zelfde als afb. 2)
 - Witgeschilderd netgewelf in de koorafsluiting.
- Sint-Denijskapel (Afb. 2)
 - Witgeschilderd netgewelf in de koorafsluiting.
- Sint-Sebastiaankapel
 - Witgeschilderde kruisribgewelven met fijne geprofileerde ribben.
- Sint-Annakapel
 - Witgeschilderde kruisribgewelven met fijne geprofileerde ribben.
- Doopkapel
 - Overwelling met gedrukt kruisgewelf.
- Sacristie
 - 18de-eeuws stucplafond en aansluitend gewelfd kamertje.

ZOLDER KERK

- Boven het schip zit een spits tongewelf (niet zichtbaar vanuit benedenkerk) (Afb. 4).
- het dak bestaat uit 7 spanten, elk bestaande uit een schaargebint en een nokgebine (afb. 6). Ze worden door nok, gordingen, schoren en windbanden tot één geheel vergaard. In de zones tussen de spanten liggen kepers die bovenaan door een hanebalk met elkaar verbonden zijn. De standzonen en korbelen van de spanten zijn spitsboogvormig uitgewerkt.
- Vier van de 7 spanten hebben geprofileerde standzonen en korbelen en een makelaar tussen de trekbalk en de gebintbalk. Deze spanten bevinden zich tegen de oost- en westmuur en boven de kolommen van de middenbeuk. Per travee (dus tussen twee geprofileerde spanten) bevindt zich telkens een gewoon, niet-geprofileerd spant, zonder makelaar.

- Tussen de spanten bevinden zich behalve de geprofileerde naald nog vier grodingen waartussen de gebogen gewelfhouten zitten ingewerkt. Op de kruising van de naald met de niet-geprofileerde spanten bevindt zich telkens een siermotief.¹³
- Die boven het koor, het noordelijk zijkoor en het noordelijk transept zijn gebintkappen (afb. 5 en 7).
- De kopconstructie is plaatselijk aangetast door actieve grote klopkever.

TOREN

- boven het gewelf van de viering nog 3 niveaus met houten balkenlagen en plankenvloeren.
- klokkenzolder met 1 klok (Afb. 19)
- met zink bekleedde galmboarden, galmgaten aan buitenzijde afgedicht met duivenweringsnet.

TOESTAND:

- de klokkenstoel en de gehele installatie is vervuild (onder andere veel duivenmest) en na te kijken.
- Het houtwerk van de toren is algemeen in goede staat.
- De bereikbaarheid d.m.v. ladders is vrij stabiel enkel de eerste houten trap moet nagezien worden of die goed vast staat, er ook wat puin: duivenmest en – nestmateriaal voornamelijk aanwezig.

MUREN EN KOLOMMEN

- Benedenkerk
 - Ruim, witgeschilderd interieur van een kruiskerk met drie haast even brede beuken gescheiden door spitsboogarcaden op ronde zuilen en halfzuilen op achzijdige hoge sokkel met geprofileerd kapiteel en dekplaat (afb. 1).
 - Kruising op vier zware pijlers met rondboogvormige scheibogen op pilasters met dekplaat;
 - De eikenhouten lambrisering op de wanden van de zijbeuken werd geplaatst in 1970 (afb. 8). Het bestaat uit geprofileerde pilasters met composiete kapitelen met daartussen geprofileerde lijsten met schouderbogen ingevuld met rocailles. Evenzo een rocaille aan de bovenzijde van de lijst. Het geheel heeft een fries en kroonlijst. Verder is de lambrisering voorzien van een iconenkruisweg van de hand van M. Goossens, geplaatst in 1986, ter vervanging van de nog steeds bewaarde neogotische kruisweg uit het atelier van A. De Beule.
 - Glasramen: Alle glasramen dateren uit de periode 1923 – 1928 (bijlage met opsomming beschrijving)
- Koor
 - De koorlambrisering dateert uit de 18de eeuw (afb. 9).
 - Rechts van het hoofdaltaar bevindt zich in de lambrisering ingewerkt, een albasten en marmeren credensnis uit de 16de eeuw.
 - Voor het altaar zie nagelvaste elementen.
 - De beide glasramen van het koor dateren uit het einde van de 19de eeuw. De voorstellingen betreffen links het huwelijk van Jozef en Maria en rechts Jezus als handwerksman bij zijn vader.
- O.L.Vrouwkapel
 - Zie nagelvaste elementen
- Sint-Denijskapel
 - Zie nagelvaste elementen
- Sint-Sebastiaankapel
 - Zie nagelvaste elementen
- Sint-Annakapel
 - Zie nagelvaste elementen
- Doopkapel
 - Twee stompe spitsboogvensters met figuratieve glasramen met voorstelling van het doopsel van Christus en doop van Clodovech (1932-36).

¹³ Haselaer (2005), 30.

- Gepleisterd en geschilderde muren. Verdwenen muurschildering tussen vensters is wellicht geconserveerd onder de het pleisterwerk (afb 10).
 - 17^e-eeuwse deur
- Sacristie
 - omlijsting is afgesloten door een doek met hostiedragende kelk omgeven door 18de-eeuws stucwerk.
 - Korfboogdeur naar koor toe

VLOEREN

- Benedenkerk
 - De bestaande bevloering van de kerk is samengesteld uit een combinatie van tegels in blauwe hardsteen (leisteek) en tegels in witte marmer, koud (zonder voeg) tegen elkaar geplaatst (Afb. 11).
- Hoogkoor
 - Zie benedenkerk
 - De stenen zijn gelegd in een dampatroon waarbij telkens de contrasterende kleur het midden vormt van de tegel.
 - Aan de kant richting de middenbeuk heeft de vloer een dunne boord van blauwe hardsteen met daarbinnen een dubbel zo brede boord van wit marmer.
 - Vóór het altaar ligt in rood marmer een stervorm waarvan de marmeren pijlen enerzijds zwart en anderzijds wit zijn
- O.L.Vrouwkapel
 - Zie benedenkerk
- Sint-Denijskapel
 - Zie benedenkerk
- Sint-Sebastiaankapel
 - Houten opstap en vloer (houten beplanking)
- Sint-Annakapel
 - Zie benedenkerk
 - houten opstap
- Doopkapel
 - Zie benedenkerk
 - iets verhoogde toegang via een korfboogdeur en drie treden
- Berging
 - Rode, stenen vloer (1845, gerestaureerd 2012, afb. 12).
- Sacristie
 - De sacristie heeft een houten vloer die op een stenen vloer ligt. De houten vloer werd tijdens de restauratie (2012) verwijderd om de oorspronkelijke vloer zichtbaar te maken. Deze werd maximaal gerecupereerd aangezien delen zwaar beschadigd waren. Het tekort aan tegels werd aangevuld met een gelijkaardige tegel van groter formaat die langsheen de muren werd geplaatst, en de oude tegels hierbinnen.
 - met stenen trap naar archiefkamer op de bovenverdieping

ARCHEOLOGISCHE ELEMENTEN

- Bij de binnenrestauratiewerkzaamheden (rond 1981) werd de vloer hersteld waarbij spoed opgravingen werden gedaan. Er werden toen verscheidene graven gevonden.
- Mogelijk werden meerdere mensen begraven in de kerk waardoor het te verwachten is dat men bij eventuele toekomstige graafwerken in de kerk sporen van nog andere graven zal vinden.

NAGELVASTE ELEMENTEN

Hier staan de meest belangrijke vaste interieurelementen en vast meubilair van de St.-Denijskerk opgesomd. Een volledig overzicht is te vinden in bijlage 3D, die werd opgesteld door de Kerkraad van Kalken in de loop van 2017 en 2018. Onderstaande gegevens zijn grotendeels gebaseerd op de historische nota van architect R. Janssens.

- Doksaal

- eikenhouten balustrade op zuilen, 1672.
 - Barok tochtportaal, vermoedelijk tweede helft 17^e eeuw, versierd met loofwerk, engeltjes en een beeldje van O.L.V. (Afb. 13)
 - De twee marmeren zuilen komen vermoedelijk van een portiekaltaar.
- Doopvont
 - zwart marmer van omstreeks 1633.
 - Koperen deksel gemerkt 1767. Inschrift: Jacobus De Weilde Kerckmeester en Alferius (x) Calken. – Muys O.V.M.
- Hoofdaltaar (Afb. 14)
 - Portiekaltaar met in de bekroning "Oog Gods" in stralen- en wolkenkans, tabernakel en tombe onder altaartafel; gemarmerd en verguld hout, begin 19^e eeuw
 - Gekoppelde zuilen met goud versierde rondboog
 - Het huidige hoogaltaar dateert uit de 19de eeuw. Oorspronkelijk was de kerk aan de H. Drievuldigheid toegewijd. Sporen daarvan zijn terug te vinden in de bekroning van het altaar met de afbeelding van God Vader en de H. Geest. De Christus op het kruis van de expositietoren was de afbeelding van de derde figuur van de H. Drievuldigheid.
 - Het ingewerkte schilderij 'De aanbidding der wijzen' is een werk van G. de Crayer en dateert uit 1626. Het werd vergroot teneinde in het altaar te passen. De restauratie ervan gebeurde in 1993.
 - De zilveren 19de-eeuwse kandelaars, bedoeld voor de feesttijden, en de 18de-eeuwse koperen, voor gewone tijden, sieren het altaar.
 - Beelden links en rechts van het hoofdaltaar
Links van het altaar staat het beeld van de H. Severinus, patroon van de wevers en rechts het beeld van de H. Ambrosius, patroon van de imkers. Ze dateren beide uit de 18de eeuw en werden vervaardigd in het atelier van de familie Nijs uit Temse.
 - Grisailleschilderingen
De beide grote grauwschilderingen op de linkse en rechtse muur van het koor dateren uit de 18de eeuw en werden vervaardigd door P.N. van Reysschoot uit Gent. Ze stellen "De Emmaüsgangers" en "De maaltijd met de Emmaüsgangers" voor. In de loop van de 19de eeuw vallen deze schilderijen niet langer in de smaak en worden ze in de beide zijkapellen opgehangen. Na de restauratie in 1993 komen ze opnieuw op hun oorspronkelijke plaats in het koor.
- Communiebank
 - De fraai uitgevoerde communiebank voorzien van eucharistische symbolen, werd in 1943 geplaatst door het atelier Bressers uit Gent.
- O.L.Vrouwkapel (Afb. 15)
 - Portiekaltaar in 1653 in de kerk met gebroken fronton, pilaren met Korinthische kapitelen, zwart en wit marmer, geleverd in 1664 door Jacques Cocx, met in attiek beeld van Maria met Kind, met flankerende voluten
 - In het midden een terracotta Mariabeeld ter vervanging van schilderij, geplaatst in 1857
 - Een 18de-eeuws houten kruis en 19de-eeuwse kandelaars sieren het altaar.
 - Het huidige antependium werd vervaardigd uit fragmenten van oude vergane vlaggen.
 - De beide grisaille geschilderde beelden links en rechts van het altaar dateren uit de 18de eeuw en stellen links de H. Anna, patrones van de moeders en rechts de H. Eligius, patroon van de smeden, voor. De kandelaars die deze beelden sieren dateren eveneens uit de 18de eeuw.
 - Boven op de lambriseringen bevindt zich een 18de-eeuwse hoekkast met een gekleed beeld van O.L.Vrouw. In de 20^e eeuw (na 1944) zijn hier de houten siervazen bovenop aan weerszijden van het kastje verdwenen.
- Biechtstoel

- De fijn gesneden houten biechtstoel dateert uit 1676. De beelden stellen boetefiguren voor; van links naar rechts de profeet Natan, David met harp, Paulus met boek en Petrus met sleutel. In de bovenfries bevindt zich een afbeelding van Christus de verlosser.
- Sint-Denijskapel (Afb. 16)
 - Portiekaltaar met gekoppelde, gecanneleerde zuilen en voluten met festoenen. Pilasters met siervazen
 - in bekroning van Sint-Denijs bisschop, vermoedelijk 1616, beeld en bekroning uit eerste helft 18^e eeuw
 - In 1720 werden de zijvleugels en bekroning in Antwerpen gekocht
 - In 1748 wordt het altaar zwart-wit geschilderd (oorspronkelijk rijk verguld).
 - Het drieluik werd in 1616 geschilderd door Lucas Flocquet. Meerdere van de voorgestelde figuren zijn Kalkenaars. Het middenpaneel geeft een voorstelling van de marteldood van St. Denijs en diens gezellen. Het linker zijluik verbeeldt St. Denijs, die luistert naar Paulus prediking en het rechter zijluik St. Denijs, die zijn afgehouden hoofd draagt. Rechtsonder staat de pastoor-schenker afgebeeld. De achterkanten van de zijluiken stellen links 'De maaltijd van de rijke vrek' en rechts 'Lazarus in Abrahams schoot' voor. Het geheel van de 5 schilderijen werd in 1994 gerestaureerd.
 - Op het altaar bevinden zich 18de-eeuwse koperen kandelaars.
 - Beeldnis van H. Nicolaas van Tolijn werd halfweg de 19de eeuw ter gelegenheid van een veeziekte in de kerk geplaatst.
- Sint-Sebastiaankapel (Afb. 18)
 - Barok portiekaltaar van 1700 door J.B. Helderberg van Heilige Sebastiaan met in attiek beeld van de heilige en van Heilige Norbertus en Heilige Barbara
 - Getorste zuilen met korinthische kapitelen en gebroken fronton met bovenop engelen met pijl-en-boog
 - geschilderd en gemarmerd hout
 - Het middenschildrij geeft een voorstelling van de kruisiging met Maria en Johannes en werd geschilderd door de Nederlander E. Beeckmans in 1700. Het werd in 1993 gerestaureerd.
 - De beelden van Petrus (haan) en Paulus (zwaard) flankeren het schilderij. Het geheel werd in 1857 sterk versoberd door een overschildering.
 - Kapelafsluiting dateert uit 1666. Op verschillende plaatsen vindt men het wapenschild met het Jeruzalemkruis van de gilde terug.
 - Het beeld St. Sebastiaan dateert uit de 18de eeuw en de volledige polychromie werd in 1993 gerestaureerd.
- Sint-Annakapel (Afb. 17)
 - Barok portiekaltaar van Heilige Anna rond 1610 door J.B. Helder(en)berg (?), (Gent) met in de bekroning "De opvoeding van Maria", met beelden van de Heilige Norbertus en Heilige Barbara met daarboven putti
 - Getorste zuilen aan weerszijden en gedraaide zuilen met Korinthische kapitelen, siervazen en voluten
 - geschilderd en gemarmerd hout. Gemaakt uit dennenhout, de beelden zijn uit olm gesneden.
 - De oorspronkelijke polychromie werd in 1856 sterk vereenvoudigd. Het altaar was in 1995 ivoorwit geverfd. De bloemenvazen waren oorspronkelijk in trompe l'oeil geschilderd, de olijftakken in donkergroen en wit imitatiemarmer. Op de muur achter het schilderij werd een ouder altaar teruggevonden dat groen geschilderde gordijnen had met aftekening van een nis en gotisch maaswerk.

- Het middenschildert "Sint-Anna-ten-drieën" van de hand van Pieter Pieters uit Gent dateert uit het begin van 1611. In 1635 werd de kap van de kapel en het portaal gemaakt. Het wordt in 1993 gerestaureerd. Achter dit schilderij werd overigens nog een oude muurschildering ontdekt.
- Het altaar wordt getooid met 18de-eeuwse kandelaars en een 18de-eeuws kruis.
- De afsluiting dateert uit de 18de eeuw.
- Broederschapslijst H. Sacrament, laat 18^e eeuw
- Preekstoel
 - De preekstoel dateert uit het begin van de 19de eeuw. De trap en het klankbord zijn rijk bewerkt. De witte paneeltjes verbeelden de Ark van het Verbond, de driehoek met de Hebreeuwse godsnaam (met daaronder drie vlamme harten) en een stralende zon die het kwaad verjaagt en de maskers doet smelten.
- Orgel
 - Dit orgel is één van de rijkste en mooiste orgels uit de streek. Het is een 'de la Haye-orgel' uit 1712, dat in 1970 grondig werd gerestaureerd en vernieuwd. Allerlei muziekinstrumenten, twee adelaars, engelenhoofden en twee medaillons met David en Cecilia sieren de kast. Het orgel heeft twee klavieren en een pedaalklavier, en het telt 29 registers. De aansluitende balustrade van het hoog-zaal werd in 1672 gemaakt.
- Biechtstoelen
 - De beide, in de lambrisering ingewerkte biechtstoelen dateren respectievelijk uit 1732 (noordelijke zijbeuk) en 1758 (zuidelijke zijbeuk). Deze laatste draagt de initialen van pastoor A.B. Boele.
- Kruisweg
 - De eikenhouten lambrisering is voorzien van een iconenkruisweg van de hand van M. Goossens, geplaatst in 1986, ter vervanging van de nog steeds bewaarde neogotische kruisweg uit het atelier van A. De Beule.
- Hangkast in sacristie
 - vijf medaillons, de Goede Herder en vier evangelisten, gemerkt 1711
- Kast in sacristie
 - medaillons, OLV, Jozef, H. Anna, H. Dionysius van de 18 eeuw

3.4 CULTUURGOEDEREN

Er zijn geen roerende objecten aanwezig waarvan aantoonbaar is dat ze historisch verbonden zijn met het monument.

4 BESCHRIJVING VAN DE ERFGOEDWAARDEN

4.1 ALGEMENE BESCHRIJVING

4.1.1 ERFGOEDWAARDE BESCHERMINGSBESLUIT

Zie bijlage 1A.

- Erfgoedwaarden die vermeld worden in het beschermingsbesluit: *"om reden van [zijn] kunst-, historische en oudheidkundige waarde"*.
- De waarden worden in het besluit verder niet in detail behandeld.

➤ Historische waarde:

- Het orgel is gemaakt door de bekende orgelbouwer Louis de la Hayes, Gent, 1712, uitgebreid en gewijzigd door P. Van Peteghem (Gent, 1784), door Lovaert (19de eeuw), door Daem (Appelterre, 1952) en Loncke (Diksmuide), en tot slot gerestaureerd in 1970, de eiken orgelkast door Jacques Desy (Gent, 1672). Deze onderdelen worden algemeen als historisch waardevol beschouwd.
- Door de verschillende stijlen (gotisch, barok) die in het gebouw aanwezig zijn en de bouwsporen die een uiting zijn van een eeuwenlange geschiedenis, bezit het gebouw een historische waarde.

4.1.2 AANVULLENDE ERFGOEDWAARDEN

➤ Artistieke waarde:

- In de kerk bevinden zich verscheidene schilderijen, beeldhouwwerken en altaren die als artistiek waardevol worden beschouwd o.w.v. de fijne en vakkundige uitwerking van de decoratie.

➤ Architectuurhistorische waarde:

- De kerk bezit verschillende stijlkenmerken van verschillende perioden door verbouwingen door de eeuwen heen: de achthoekige toren uit omstreeks 1400; de Gotische (16^e-eeuwse) uitbreidingen die terug te zien zijn in het hoogkoor, zijkoor en boven het schip; de barokke toevoegingen en verbouwingen van de kerk uit de 18^e eeuw en neogotische glas-in-loodramen uit de 20^e eeuw.

➤ Ruimtelijk-structurende waarde

- De kerk speelt voor Kalken een structurende rol voor zijn onmiddellijke omgeving, meer bepaald voor het centrale, publieke domein van het dorp.

➤ Sociaal-culturele waarde

- De kerk is al jaar en dag het gebouw waar belangrijke momenten in het leven van de bewoners worden gevierd: doop, huwelijk, begrafenis, ... Het gebouw heeft een belangrijke plaats in het collectieve geheugen van de gemeenschap.

4.2 ERFGOEDWAARDEN

B.1 / ALGEMEEN

Deze waardebepaling evalueert de ruimtes binnen het gebouw ten opzichte van elkaar. Er werd nagegaan aan de hand van zichtbare verbouwingssporen en teruggevonden plannen welke ruimtes welke wijzigingen ondergingen en welke toevoegingen er zijn uitgevoerd. Deze wijzigingen werden kritisch bekeken en op deze manier wordt een waarde gegeven aan elke ruimte. Op deze manier werd een onderscheid gemaakt tussen ruimtes die maximaal moeten behouden worden en ruimtes die flexibeler zijn voor aanpassingen.

Als conclusie kan gesteld worden dat het integrale gebouw als één evenwaardig geheel moet worden beschouwd.

B.2 / WAARDENSTELLING

ERFGOEDWAARDE EXTERIEUR

- De toren, middenschip en het koor behoren tot de oudste delen van de kerk en hebben een hoge bouwhistorische waarde
- De zijbeuken, zijkoren en zij-altaren en classicistische interieuraanpassingen zijn van latere perioden maar hebben eveneens een hoge kunst- en bouwhistorische waarde.
- De kerk vormt ondanks deze aanpassingen aan ex- en interieur een geheel waardoor het huidige aanzicht bouwhistorische waarde heeft.
- De nieuwe sacristie werd in 1862 gebouwd ter uitbreiding van een oudere sacristie. De sacristie is een getuige van de organische evolutie waarbij aanbouwen volgens de noden werden uitgevoerd.

ERFGOEDWAARDE INTERIEUR

- Evenals het exterieur, is ook het interieur een staalkaart van opeenvolgende bouw- en stijlperiodes. Geen ervan is als storend ervaren. In dit opzicht hebben alle ingrepen een hoge erfgoedwaarde.
- Het kerkinterieur heeft een hoge erfgoedwaarde, gezien het classicistische interieur uit (grotendeels) de 18^e eeuw nog grotendeels aanwezig is zijnde de wandafwerkingen, kapelafsluitingen en de altaren. De ingrepen aan de gevels in deze stijl zijn nog intact welke de erfgoedelementen in het interieur ondersteunen.
- De classicistische lambrisering uit de jaren '80 is historiserend van karakter maar is desalniettemin onderdeel van de bouwgeschiedenis van de kerk en heeft bijgevolg ene positieve waarde.
- De binnenrestauratie van 2012 door architect R. Janssens werd zo goed mogelijk naar voorbeeld van de nog aanwezige en bekende stijlenmerken van de 18^e eeuw uitgevoerd. De vernieuwde, gepolijste marmeren en zeer recht gesneden bekleding van de pilaren (1970) steekt fel af in vergelijking met de hardstenen onderdelen van de rest van de kerk waardoor deze niet in harmonie is met het interieur. Deze ietwat storende afwerking is nochtans in materiaalgebruik in lijn met het origineel en zal naar verloop van tijd zijn glans verliezen en heeft daardoor een positieve monumentenwaarde.
- De stenen vloer bij het doksaal is ook vervangen in evenbeeld van het origineel en heeft daardoor een positieve monumentenwaarde. Dit geldt eveneens voor de vloer in de sacristie.
- De dakconstructies boven het schip, het koor, het noordelijke zij-koor en het noordelijk transept zijn nog grotendeels origineel en hebben daardoor een hoge erfgoedwaarde. De rest heeft een positieve waarde aangezien deze vakkundig zijn vernieuwd bij de restauraties.

4.3 SYNTHESEPLANNEN ERFGOEDWAARDEN

Zie plannen in bijlage 4A.

Het waardeoordeel is aangeduid met een kleurcode op de plannen en wordt weergegeven door 4 verschillende kleuren die een degradatie in hun oordeel bepalen van hoog naar laag en indifferent:

ROOD: hoge monumentenwaarde: uiterst waardevol, deze elementen zijn van cruciaal belang voor de structuur en/of de betekenis van het geheel. *Voor deze onderdelen is restauratie en conservatie gewenst. Ze worden bewaard in hun huidige toestand of gerestaureerd (storende verbouwingen verwijderen) naar een welbepaalde periode in de geschiedenis. Hierdoor wordt de ruimte maximaal geherwaardeerd.*

GEEL: positieve monumentenwaarde: waardevol, deze elementen zijn van belang voor de structuur en/of de betekenis van het geheel. Hiertoe behoren o.a. ingrijpend gerestaureerde elementen (of volledig vervangen naar oorspronkelijk model) waarbij de erfgoedwaarde hersteld of behouden werd. *Voor deze onderdelen is behoud van*

de ruimtes wenselijk. Ingrepen en aanpassingen die nodig zijn voor het goed functioneren van het gebouw zijn mogelijk, maar met respect voor het originele gebouw.

GROEN: negatieve monumentenwaarde: deze elementen doen afbreuk aan de bewaarde historische context. *Voor deze onderdelen is afbraak gewenst.*

BLAUW: indifferente monumentenwaarde: deze elementen hebben geen belang voor de structuur en/of de betekenis van het geheel. Hiertoe behoren ook nieuwe ingrepen of toevoegingen die met respect voor de historische context zijn uitgevoerd. *Voor deze onderdelen is behoud niet essentieel, wijzigingen en/of vervanging zijn mogelijk.*

5 VISIE OP HET TOEKOMSTIG BEHEER

5.1 VISIE KERK

5.1.1 HOOFDDOELSTELLING

De hoofddoelstelling is het behoud, verbetering of herstel van de erfgoedwaarden (artistieke, oudheidkundige en historische) om deze voor de toekomst te vrijwaren.

Voor het exterieur houdt dit het behoud van het huidige uitzicht in. De huidige afwerkingsmaterialen blijven behouden en worden de komende 20 jaar onderhouden, gereinigd, plaatselijk gerestaureerd en vervangen naar oorspronkelijk model.

Voor het interieur worden de diverse stijlenkenmerken en waardevolle interieurelementen behouden en worden eveneens onderhouden, gereinigd, plaatselijk gerestaureerd of vervangen naar oorspronkelijk model. Storende elementen worden verwijderd en vervangen door elementen die beter geïntegreerd zijn in het geheel van het interieur.

5.1.2 NEVENDOELSTELLING

KERKENPLAN

In het kerkenplan van het dekenaat van Wetteren werden alle parochiekerken op het grondgebied geïnventariseerd en geanalyseerd. Een toekomstvisie tot 2020 op het gebruik werd hierin opgenomen. *Zie bijlage 5A.* Vanaf 1 januari 2016 telt het huidige dekenaat Wetteren vier pastorale eenheden waarin de Sint-Deniskerk te Kalken als secundaire kerk wordt beschouwd van de noordelijke eenheid.¹⁴ De kerk blijft tot 2020 in gebruik voor erediensten, hierna zal het gebruik geëvalueerd worden en mocht er vastgesteld worden dat de geloofsgemeenschap niet meer levendig is, dan zal de kerk aan de eredienst onttrokken worden. Op heden zijn hierover geen verdere plannen.

Op heden is de kerk van Kalken elke dag vrij te bezoeken van 9u tot 17u. Zaterdag vindt er een misviering plaats om 18u.

NEVENACTIVITEITEN

Het is de bedoeling de kerk een bredere invulling geven. Een valorisatie heeft betrekking op initiatieven die, met respect voor het normale gebruik van de parochiekerk, de betekenis van het kerkgebouw in al zijn aspecten kunnen versterken en bevorderen. Randactiviteiten zoals het houden van academische zittingen, prijsuitreikingen, voordrachten, tijdelijke tentoonstellingen, concerten, kunsthistorische rondleidingen... worden door de Kerkfabriek aangemoedigd. Hiervoor dienen geen grote wijzigingen in de kerkruimte te gebeuren. De toegankelijkheid is, ook voor rolstoelgebruikers, in orde. Indien er een grote ruimte vrij dient gemaakt te worden, kunnen de kerkstoelen tijdelijk gestockeerd worden met behoud van voldoende plaatsen voor de eredienst. Extra maatregelen tegen diefstal of vandalisme moeten, afhankelijk van de nevenactiviteit, echter wel genomen worden. Dit kan onder de vorm van bijkomende verlichting, het plaatsen van fysieke barrières, een bijkomend alarmsysteem, camerabewaking, bewaking door personen, ...

TECHNIEKEN/COMFORT

Om het kerkgebouw in goede conditie te bewaren en het gebruik ervan te waarborgen, is het belangrijk dat de klimaatregeling en ondersteunde technische uitrusting ook de komende 20 jaar degelijk onderhouden worden of vervangen indien noodzakelijk.

¹⁴ Kerkenplan Wetteren (2015), 5.

Het vernieuwen van de verwarmingsinstallatie is op vandaag niet noodzakelijk, maar zal zeker binnen een periode van 20 jaar aan vervanging toe zijn. Een goede werking hiervan is niet enkel noodzakelijk voor het comfort van de bezoekers, maar is ook noodzakelijk om een optimaal klimaat te scheppen voor de aanwezige erfgoedelementen in de kerk. Bij de keuze voor een nieuwe installatie moet rekening gehouden met de impact op het gebouw waarbij ernaar gestreefd wordt om de huidige bouwkundige voorzieningen te herbruiken: er zijn nu al luchtkanalen onder de vloer ingewerkt. Er zal ook onderzocht worden welk verwarmingssysteem het meest efficiënt en energiezuinig is.

Om het comfort te verhogen kan op termijn bekeken worden om de zolders en het schrijnwerk te isoleren. Hiervoor zijn nog geen concrete plannen.

6 BEHEERSMAATREGELEN

6.1 BEHEERSMAATREGELEN

Als basis wordt hierbij steeds het recentste verslag van Monumentenwacht gehanteerd met aanvulling van eventuele verdere schade na visuele inspectie door een ontwerper.

Naast de controle- en kleine onderhoudswerken, wordt verwacht dat de volgende elementen de komende 20 jaar vervangen, aangepakt moeten worden:

- Daken:
 - Plaatsen genormeerde ladderhaken cfr. advies Monumentenwacht
 - Vervangen gebroken leien in het middenschip door natuurleien op dezelfde wijze bevestigd als de huidige leien
 - Dringend herstel van losgescheurde tapbuis in noordelijke zijbeuk
 - Vernieuwen dakluik zuidelijk zijkoor door houten kader met koperen bekleding
- Zolders/toren:
 - Behandelen houtborende insecten in balkenlaag boven de kelder
 - Plaatsen van een genormeerde ladder om de torenspits van binnenuit veilig toegankelijk te maken

6.2 LIJST WERKZAAMHEDEN

Zie bijlage 5B.

7 MANIER EN TIJDSTIP VAN OPVOLGING

7.1 OPVOLGING VAN DE DOELSTELLINGEN

De opvolging van de beheersdoelstellingen met betrekking het behoud van de erfgoedwaarden zal op volgende wijze gebeuren:

- Om de bewaringstoestand van het gebouw te kunnen opvolgen, zullen periodieke inspecties gebeuren waarbij de bewaringstoestand ervan ter plaatse wordt onderzocht:
 1. Jaarlijks door een aangesteld lid van de kerkfabriek;
 2. Inspecties door Monumentenwacht: 3 à 5-jaarlijks.
- Van deze inspecties wordt een goed gedocumenteerd toestandrapport opgemaakt van de vaststellingen en aanbevelingen waarin volgende zaken aan bod kunnen komen:
 - Omschrijving huidige toestand.
 - Is er achteruitgang merkbaar?
 - Zijn er dringende interventies nodig?
 - Welke werken worden op korte/ lange termijn aangeraden?
- Van alle werkzaamheden die vermeld zijn in de lijst en die worden uitgevoerd in de looptijd van het beheersplan wordt een verslag of voortgangsrapport opgemaakt. Dit verslag wordt opgemaakt door de architect die de werken begeleid en bezorgd aan de Erfgoedconsulent ten laatste 6 maanden na beëindiging van de werken.

7.2 EVALUATIE

Tweejaarlijks zal een evaluatie gebeuren van de beheersdoelstellingen. Volgende elementen worden geëvalueerd:

- Inhoudelijke controle van het beheersplan: voldoet het beheersplan nog aan de vraag of dringen zich aanpassingen op? Wat is de reden?
- Controle van de financiële haalbaarheid: kan de planning gehaald worden om redenen van budgetten, worden sommige werken uitgesteld omwille van beperkte budgetten onder invloed van subsidies, eigen middelen?
- Controle van de vooropgestelde planning: werd de planning gehaald de voorbije jaren? Eventuele reden van vertraging? Dienen sommige voorziene werken bespoedigd te worden (o.w.v. vervroegd optredende schade bvb)?

Van deze evaluatie zal een verslag verzonden worden aan het Agentschap.

8 BIJLAGEN

	Duid in deze kolom aan: "niet van toepassing" (en dus niet bijgevoegd) of de verwijzing naar het hoofdstuk met pagina's of nummer van de bijlage (indien bijgevoegd)
Perimeter van gebied waarvoor beheersplan wordt opgemaakt (met schaal en N-pijl)	Bijlage 1A
Lijst van geplande werkzaamheden	Bijlage 5B
Lijst van handelingen waarvan de uitvoering vrijgesteld zal zijn van toelating	Bijlage 5B
Lijst van ZEN-erfgoed met aanduiding op kaart	NVT
Lijst van open erfgoed met aanduiding op kaart	NVT
Lijst van ontsluitingswerken voor open erfgoed	NVT
Lijst van werken aan bomen en struiken waarvoor toelating nodig is	NVT
Lijst van cultuurgoederen	NVT
Lijst van geplande werkzaamheden aan een orgel dat dateert van na de Eerste Wereldoorlog	NVT
Bibliografie (overzicht referenties)	Hoofdstuk 2.1.1
Extra bijlage (bvb. foto's, ...)	Zie tabel hieronder

EXTRA BIJLAGEN

Bijlage 1	IDENTIFICATIE EN AFBAKENING
1A	Kadasterplan
Bijlage 2	HISTORISCHE NOTA
2A	Historische kaarten en afbeeldingen bouwgeschiedenis
Bijlage 3	INVENTARIS HUIDIGE TOESTAND
3A	Plannen en gevels
3B	Fotobijlage exterieur
3C	Fotobijlage interieur
3D	Inventaris religieuze collecties
Bijlage 4	BESCHRIJVING ERFGEDWAARDEN
4A	Syntheseplan erfgoedwaarden
Bijlage 5	VISIE
5A	Kerkenplan Wetteren
5B	Lijst werkzaamheden

